11.10. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

Коротка вижимка для ЄДКІ: приблизно 10% вихідного конспекту з акцентом на склади, контекстуальні елементи, кваліфікаційні розмежування та тестові пастки.

1. Система розділу XX КК України

Розділ XX Особливої частини КК України охоплює ст. 436-447. Основні блоки: пропагандистські злочини; злочин агресії; воєнні злочини; злочини щодо зброї масового знищення; екоцид; геноцид; злочини проти людяності; посягання на осіб та установи під міжнародним захистом; незаконне використання захисної символіки; піратство; найманство.

Родовий об’єкт - міжнародний мир, безпека людства та міжнародний правопорядок. Для правильного застосування значної частини норм необхідне міжнародне право: Римський статут МКС, Женевські конвенції 1949 року, додаткові протоколи, Конвенція про геноцид, договори про заборону окремих видів зброї, міжнародний захист дипломатичних агентів, UNCLOS тощо.

> **Базова логіка: міжнародна норма допомагає визначити зміст складу, але кваліфікація в Україні здійснюється за КК України.**

Чотири ключові міжнародні злочини

Злочин	Ключовий контекст / ознака
Ст. 437 - агресія	Акт агресії держави + суб’єкт лідерського рівня
Ст. 438 - воєнний злочин	Збройний конфлікт + nexus + порушення МГП
Ст. 442 - геноцид	Захищена група + одна з 5 форм + dolus specialis
Ст. 442-1 - злочини проти людяності	Широкомасштабний або систематичний напад на цивільних + знання про напад

2. Ст. 436, 436-1, 436-2 - інформаційно-пропагандистські склади

Ст. 436 - пропаганда війни

Охоплює публічні заклики до агресивної війни або розв’язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із такими закликами з метою розповсюдження та їх розповсюдження. Склад формальний.

> **436 = «треба воювати». Загальний заклик до агресивної війни - 436; заклик саме до зміни меж території України - перевіряємо ст. 110.**

Ст. 436-1 - заборонена тоталітарна символіка

Караються виготовлення, поширення, публічне використання комуністичної або нацистської тоталітарної символіки, а також публічне виконання визначених радянських гімнів. Предмет визначається спеціальним законом.

Важливі законні винятки: навчальні, наукові, музейні, документальні, мистецькі, історико-реконструкційні та інші передбачені законом випадки. Контекст критичний.

> **Зображення символіки в підручнику ≠ автоматично 436-1. Публічна пропагандистська демонстрація без законного винятку → можлива 436-1.**

Ст. 436-2 - виправдовування агресії РФ та глорифікація

Ч. 1: виправдовування, визнання правомірною, заперечення агресії РФ проти України або окупації, представлення війни як внутрішнього громадянського конфлікту, глорифікація учасників агресії. Публічність не є універсальною обов’язковою ознакою ч. 1.

Ч. 2: виготовлення або поширення відповідних матеріалів. Ч. 3: службова особа, повторність, організована група, використання ЗМІ.

> **436-2 = «агресія РФ була правильною / її не було / її учасники - герої». Репост може бути поширенням, якщо особа усвідомлює зміст.**

3. Ст. 437 - злочин агресії

Ч. 1: планування, підготовка, розв’язування агресивної війни чи воєнного конфлікту, участь у змові щодо таких дій. Ч. 2: ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій.

Це лідерський злочин. Суб’єктом є не будь-який військовослужбовець держави-агресора, а особа, яка реально здатна контролювати, керувати або істотно впливати на політичні чи воєнні дії відповідного масштабу.

> **«Воює» ≠ автоматично 437. «Визначає, контролює, керує або істотно впливає на агресивну державну політику» → можливий 437.**

Акт агресії держави і злочин агресії особи - різні категорії. Держава вчиняє акт агресії; індивідуальна відповідальність настає для особи лідерського рівня.

> **436 ↔ 437: закликає до агресії → 436; реально планує/готує/розв’язує/веде агресивну війну як лідер → 437. 437 ↔ 438: незаконність самої війни → 437; незаконний спосіб поведінки під час війни → 438.**

4. Ст. 31-1 - командна відповідальність

Ст. 31-1 запроваджує спеціальну відповідальність військового командира, особи, яка фактично діє як військовий командир, та іншого начальника за злочини підлеглих унаслідок нездійснення належного контролю.

Охоплює лише злочини за ст. 437-439, 442, 442-1. Ст. 440 і 441 до цього переліку не входять.

> **Формула: злочин підлеглого + фактичне командування/влада і контроль + знав або за відповідним стандартом повинен був знати + міг діяти + не запобіг / не припинив / не повідомив.**

Формальна посада сама по собі недостатня. Потрібен реальний контроль. Для військового командира стандарт: «знав або повинен був і міг знати». Для іншого начальника - знав / повинен був знати / свідомо проігнорував інформацію, що явно вказувала на злочин.

> **Активно наказав або сприяв злочину → звичайна співучасть. Не здійснив належного контролю → ст. 31-1 + відповідна стаття Особливої частини.**

5. Ст. 438 - воєнні злочини

Головна формула: збройний конфлікт + порушення норми міжнародного гуманітарного права (МГП) + захищена особа/об’єкт або заборонений метод/засіб + nexus зі збройним конфліктом.

Сам факт війни недостатній. Потрібно встановити юридично значущий зв’язок конкретного діяння зі збройним конфліктом.

Ч. 1 охоплює, зокрема: жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням; примусові роботи; розграбування національних цінностей на окупованій території; застосування заборонених засобів ведення війни; інші порушення законів і звичаїв війни, передбачені міжнародними договорами; віддання наказу; спеціальні злочини щодо дітей.

З 2025 року прямо включено: незаконне переміщення або депортацію дитини; невиправдану затримку репатріації; вербування або використання дитини у збройному конфлікті чи бойових діях.

Ч. 2: ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людини.

> **438 є бланкетною нормою: для «інших порушень законів і звичаїв війни» треба назвати конкретну міжнародно-договірну норму.**

Захищені особи: цивільні, військовополонені, поранені, хворі, hors de combat, медичний/духовний персонал та інші особи за МГП. Захищені об’єкти: цивільні, медичні, культурні, об’єкти для виживання цивільних тощо.

> **Вбивство через особисту сварку під час війни → ст. 115; убивство захищеної цивільної особи у зв’язку з конфліктом → 438. Аналогічно для катувань і сексуального насильства: потрібен nexus.**

6. Ст. 439-440 - зброя масового знищення

Предмет - не будь-яка небезпечна зброя, а зброя масового знищення, заборонена міжнародним договором, обов’язковим для України.

Ст. 439

Застосування такої зброї. Ч. 1 - саме застосування; ч. 2 - якщо спричинено загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Ст. 440

Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут або транспортування забороненої ЗМЗ. Фактичне застосування не потрібне.

440 = «до застосування»; 439 = «застосував». Якщо заборонену ЗМЗ застосовано у збройному конфлікті як засіб ведення війни - додатково перевіряємо 438.

Не кожна токсична речовина є хімічною зброєю. Потрібно встановити предмет, призначення та конкретну міжнародно-правову заборону.

7. Ст. 441 - екоцид

Форми: масове знищення рослинного світу; масове знищення тваринного світу; отруєння атмосфери; отруєння водних ресурсів; інші дії, що можуть спричинити екологічну катастрофу.

Для «інших дій» фактичне настання катастрофи не обов’язкове: достатньо реальної здатності її спричинити.

Екоцид може бути вчинений і поза війною. Збройний конфлікт не є обов’язковим контекстом.

Велика шкода довкіллю ≠ автоматично екоцид. Ключові орієнтири: винятковий масштаб + відповідна форма ст. 441 + умисна спрямованість на масштабне руйнування природного середовища.

441 ↔ 438: умисне масштабне руйнування довкілля → 441; порушення МГП у зв’язку зі збройним конфліктом → 438. За наявності самостійних ознак оцінюються обидва склади.

8. Ст. 442 - геноцид

Геноцид = захищена група + одна з п’яти форм діяння + спеціальний намір знищити групу повністю або частково як таку.

Захищені групи: національна, етнічна, расова, релігійна. Політичні, соціальні, професійні, мовні та інші групи самі по собі до цього переліку не входять.

П’ять форм: 1) позбавлення життя членів групи; 2) заподіяння серйозної шкоди; 3) створення життєвих умов, спрямованих на фізичне знищення; 4) заходи, спрямовані на запобігання дітонародженню; 5) насильницька передача дітей з однієї групи в іншу.

Центральна ознака - геноцидальний умисел (dolus specialis). Масовість і жорстокість злочинів самі по собі його не замінюють.

Ч. 2 передбачає прямі та публічні заклики до геноциду, а також виготовлення і поширення матеріалів із такими закликами.

Масове вбивство ≠ автоматично геноцид. Потрібен намір знищити захищену групу повністю або частково як таку.

Незаконне переміщення дітей може бути 438; насильницька передача дітей іншій групі з геноцидальним наміром → 442.

9. Ст. 442-1 - злочини проти людяності

Обов’язкова конструкція: конкретне умисне діяння + широкомасштабний або систематичний напад на цивільне населення + усвідомлення особою цього контексту.

«Напад» - два або більше відповідних діянь проти цивільного населення на виконання або підтримку політики держави чи організації.

Ч. 1 охоплює: переслідування; депортацію; насильницьке переміщення; сексуальне насильство; рабство або торгівлю людьми; насильницьке зникнення; незаконне позбавлення волі; катування; інші нелюдські діяння.

Ч. 2: апартеїд; винищення; вбивства.

Широкомасштабний АБО систематичний - достатньо однієї з ознак. Збройний конфлікт не обов’язковий.

438 → конфлікт + nexus; 442 → dolus specialis щодо захищеної групи; 442-1 → широкомасштабний/систематичний напад на цивільних + знання про нього.

10. Ст. 443-445 - міжнародно захищені особи та символіка

Ст. 443

Посягання на життя представника іноземної держави або іншої особи, яка користується міжнародним захистом, якщо наявна спеціальна міжнародно-політична мета: вплив на потерпілого, державу чи міжнародну організацію, провокація війни або міжнародних ускладнень.

Ст. 444

Ч. 1: напад на службове або житлове приміщення, викрадення або позбавлення волі міжнародно захищеної особи зі спеціальною метою. Ч. 2: погроза вчинити такі дії.

Ст. 445

Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця або Червоного Кристала, якщо немає спеціального складу.

Міжнародний захист ≠ просто іноземне громадянство. Зловживання захисною емблемою у збройному конфлікті → обов'язково перевіряємо 438.

11. Ст. 446 - піратство

Піратство - використання озброєного або неозброєного судна з метою одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди для захоплення іншого морського чи річкового судна, насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів.

Ч. 2 - повторність, загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Для ЄДКІ важливо: міжнародне поняття піратства за UNCLOS і національна ст. 446 не є буквально тотожними; кваліфікація в Україні здійснюється за ознаками КК.

12. Ст. 447 - найманство

Ч. 1: вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання або використання найманців. Ч. 2: те саме службовою особою з використанням становища. Ч. 3: якщо дії ч. 1-2 спричинили загибель людини. Ч. 4: безпосередня участь самого найманця у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях. Ч. 5 - спеціальна підстава звільнення найманця від відповідальності за ч. 4.

Іноземець, який воює, ≠ автоматично найманець. Потрібна сукупність усіх ознак примітки ст. 447: спеціальне вербування, мета особистої вигоди, особливий статус щодо сторін конфлікту, невходження до відповідних збройних сил та відсутність офіційного направлення третьою державою.

13. Фінальна матриця для ЄДКІ

Фабула	Основний орієнтир
Публічно закликає до агресивної війни	436
Поширює заборонену тоталітарну символіку	436-1
Виправдовує/заперечує агресію РФ, глорифікує	436-2
Лідер планує/готує/розв'язує/веде агресивну війну	437
Порушення МГП у зв'язку зі збройним конфліктом	438
Застосовано заборонену ЗМЗ	439
Розробляють/виробляють/зберігають/збувають ЗМЗ	440
Умисне масштабне руйнування довкілля	441
Намір знищити захищену групу	442
Широкомасштабний/систематичний напад на цивільних	442-1
Посягання на життя міжнародно захищеної особи зі спецметою	443
Викрадення/позбавлення волі/напад на приміщення захищеної особи	444
Незаконне використання Червоного Хреста/Півмісяця/Кристала	445
Ворожі дії одного судна проти іншого з особистою вигодою	446
Вербування/використання найманців або участь як найманця	447

Найголовніша четвірка: 437 = незаконність самої агресивної війни; 438 = незаконність способу ведення збройного конфлікту; 442 = намір знищити захищену групу; 442-1 = широкомасштабний або систематичний напад на цивільне населення.